

ადამიანური კაპიტალის ფორმირების თანამედროვე ტენდენციები

ნაირა ვირსალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, ქუთაისის უნივერსიტეტი
naira.virsaladze@atsu.edu.ge

მალვინა ყიფიანი

ასოცირებული პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი
mavlina.kiphiani@unik.edu.ge

აბსტრაქტი

ადამიანურმა კაპიტალმა საზოგადოების განვითარებასთან ერთად მნიშვნელოვანი თვისობრივი ცვლილებები განიცადა. დღეს ეკონომიკური ზრდისა და განვითარებისათვის მაღალი ხარისხის მქონე ადამიანური კაპიტალი ყველაზე მნიშვნელოვანი და მოთხოვნი რესურსია. ცოდნა, განათლება, ჯანდაცვა, ცხოვრების ხარისხი და წამყვანი სპეციალისტების როლი, ქვეყნის მდგრადი განვითარების საფუძველი გახდა.

დამოუკიდებლობის მოპოვებისა და ახალ ეკონომიკურ სისტემაზე გადასვლის დღიდან ჩვენი ქვეყნის უმაღლესი განათლების სისტემა არის უწყვეტი რეფორმების პროცესში. ის ჯერ კიდევ საჭიროებს მნიშვნელოვან ცვლილებებს, რათა მიუახლოვდეს საერთაშორისოდ აღიარებულ შეფასების სისტემას. ქვეყნისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია ახალგაზრდებმა მიიღონ საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი განათლება. მოწინავე ქვეყნების გამოცდილების შესწავლის მიზნით, გაცვლითი პროგრამების მეშვეობით, ხორციელდება უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტუდენტების მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში გაგზავნა, რომელიც ახალგაზრდებისათვის დიდი გამოცდილების მომტანია. ადამიანური კაპიტალის განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ასევე პროფესიულ განათლებას. იგი შესაძლებლობას აძლევს ახალგაზრდებს და ნებისმიერი ასაკის ადამიანს, აითვისოს ის პროფესია, რომელიც საშუალებას მისცემს სწრაფად დასაქმდეს, მიიღოს ანაზრაულება და თავისი წვლილი შეიტანოს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში.

კოვიდ პანდემიამ კიდევ უფრო მძაფრად და აშკარად წარმოაჩინა სამუშაო ძალასთან დაკავშირებული ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორცაა კვალიფიციური კადრების უკმარისობა. ქართული შრომის ბაზარი სწრაფ და ადეკვატურ რეაგირებას ვერ აკეთებს მოთხოვნი პროფესიებისა და სპეციალობების მიმართ. ჯერ კიდევ ვერ მოხდა „გადატვირთვა“ სწავლების თანამედროვე უნარებისა და ჩვევების მქონე კვალიფიციური სამუშაო ძალის მოსამზადებლად. ჯერ კიდევ იზოლირებულად, ცალ-ცალკე მუშაობს უმაღლესი საგანმანათლებლო, პროფესიული სასწავლებლები და მათი რეალური დამსაქმებლები. სამწუხაროდ, ხშირად აცდენილია ორივე მხარის მიზნები და ამოცანები.

სერიოზული გადასახედია მისაღები გამოცდებით უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამებზე ჩასარიცხი ქულების მინიმალური ზღვარის გაზრდა. საკითხი პირდაპირ უკავშირდება ადამიანური კაპიტალის ხარისხობრივი მაჩვენებლის გამოყენებას. საშუალო ცოდნით აღჭურვილი სპეციალისტი რთულად იმპვიდრებს თავს ან ვერ საქმდება პროფესიით. ეს სერიოზული პრობლემაა და დროულ გადახედვას მოითხოვს. ცნობილია, რომ რაც მეტი თანხები იხარჯება უმაღლესი განათლების მიღებაზე, მით უფრო უკეთესი შედეგია ეროვნულ ეკონომიკაში. განათლებული სამუშაო ძალა მით უკეთეს შედეგს იძლევა. მაღალი ხარისხის ადამიანური კაპიტალის შენარჩუნებას და ადგილზე დამაგრებას არანაკლები ზრუნვა ჭირდება სათანადო განათლების მიღების შემდეგაც. ასეთი სპეციალისტები დაბალი ანაზღაურების გამო მიდიან საზღვარგარეთ. სწორედ ამ პროცესს ეძახიან „ინტელექტის გადინებას“, რომელიც ძალიან ნაცნობი პროცესია საქართველოსათვის.

ადამიანური კაპიტალის მაქსიმალურად გამოყენების თვალსაზრისით ბოლო წლებია, განსაკუთრებით წინ წამოიწია ინკლუზიურმა სწავლებამ. მას ორმაგი დატვირთვა აქვს. შეიძლება ითქვას, რომ მორალური მხარე გაცილებით მეტია ასეთი კატეგორიის ადამიანებისთვის, მაგრამ სუფ-

თა ეკონომიკური თვალსაზრისით და ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, იგი არანაკლები მნიშვნელოვანი საკითხია. ინკლუზიურ განათლებასთან ერთად, დღეს დიდი როლი ენიჭება ხანდაზმული ადამიანების დაგროვილი ცოდნისა და გამოცდილების, პროფესიონალიზმის გამოყენებას. სწორედ ამ კატეგორიის ადამიანები ქმნიან „ვერცხლის ეკონომიკას“. მათი როლი საკმაოდ სერიოზული და მნიშვნელოვანია დემოგრაფიულად დაბერებული საზოგადოების სრულფასოვანი ეკონომიკური განვითარებისათვის.

თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებისა და მეცნიერების მიღწევათა ფონზე, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისა და განვითარებისათვის ყოველდღიურად როგორც რადიკალიზაციად, ასევე თვისობრივად სრულიად ახალი მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანური კაპიტალის უწყვეტ განვითარებას. სიახლეების გამოწვევების შესაბამისად აუცილებელია ახლებური და მოთხოვნის შესაბამისი ტენდენციების ჩამოყალიბება და თანმიმდევრული დამკვიდრება.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანური კაპიტალი, ცოდნის ეკონომიკა, პროფესიული და ინკლუზიური განათლება, ინტელექტის გადინება, ვერცხლისფერი ეკონომიკა

JEL: O15

DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.28>

ციტირებისათვის: ვირსალაძე ნ., ყიფიანი მ. (2023) ადამიანური კაპიტალის ფორმირების თანამედროვე ტენდენციები. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ადამიანური კაპიტალი, ინსტიტუტები, ეკონომიკური ზრდა“. შრომების კრებული. ქუთაისის უნივერსიტეტი. გვ. 229 - 239. DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.28>

შესავალი

ადამიანური კაპიტალი ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების საქმეში მნიშვნელოვნად უპირობო და ძირითადი ეკონომიკური რესურსია. მისი უპირატესობა და გადამწყვეტი როლი ყურადღების ცენტრში მოექცა ეკონომიკაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის როლის ზრდასთან ერთად. შეიქმნა სრულიად ახალი ტიპის სამუშაო ძალა, რომელიც თანამედროვე კონკურენციის პირობებში განათლების დონით, შემოქმედებითი პოტენციალით და მრავალმხრივი განვითარებით რეალურად და სწრაფად იცვლება.

სწორედ ისეთი ქვეყნები გახდნენ მსოფლიო ეკონომიკის ლიდერები, რომლებმაც განსაკუთრებული ადგილი და როლი დაუთმეს ინოვაციური ეკონომიკის გამოწვევებს. წინა პლანზე წამოწიეს ადამიანური კაპიტალის მნიშვნელოვანი კომპონენტები - ცოდნა, განათლება, ჯანდაცვა, ცხოვრების ხარისხი და კვალიფიციური, წამყვანი სპეციალისტების როლი.

საკითხი საკმაოდ აქტუალური და მნიშვნელოვანია ნებისმიერი ქვეყნისათვის. ხარისხიანი ადამიანური კაპიტალის

ფორმირება, ჩამოყალიბება და განვითარება მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, როდესაც კომპლექსურად ვითარდება მისი კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლები (განათლების, ჯანდაცვის, კულტურის, ფიზიკური მდგომარეობის, დემოგრაფიული სიტუაციის, ადამიანური განვითარების ინდექსის და სხვა...). უნდა ითქვას, რომ კონკურენტუნარიანობაში განსაკუთრებულ და გადამწყვეტ როლს თამაშობს სამუშაო ძალის განათლების ფაქტორი.

ამ მიმართულებით ჩვენი ქვეყნის უახლოეს ისტორიაში, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, სერიოზული რეფორმები იქნა გატარებული, რომელმაც მნიშვნელოვანი სიახლეები და ცვლილებები გამოიწვია მთლიანად საგანმანათლებლო სისტემაში. მიუხედავად მთელი რიგი მიღწევებისა და წარმატებებისა, საქართველოს განათლების სისტემა ჯერ კიდევ საკმაოდ ბევრი პრობლემების და გამოწვევების პირისპირ აღმოჩნდა სხვადასხვა კრიზისული სიტუაციების შექმნის დროს.

წარმოდგენილ თემაში სწორედ აღნიშნულ პრობლემებზე და მათი შედარებით მოსალოდნელ „შემსუბუქებაზე“ გვაქვს სა-

უბარი.

ძირითადი ტექსტი

ადამიანური კაპიტალის ცნება ფართო ეკონომიკური კატეგორიაა. იგი ადამიანური ფაქტორისა და ადამიანური რესურსის ცნებების განვითარება და განზოგადებაა. ადამიანური კაპიტალის იდეას საფუძველი ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში ჩაეყარა. საუკუნეების მანძილზე, თეორიული თვალსაზრისით, ადამიანური კაპიტალი განიხილებოდა მხოლოდ განვითარების სოციალურ ფაქტორად და თვლიდნენ, რომ ინვესტიციები ალზრდაში, განათლებაში არაპროდუქტიული და ძვირადღირებული იყო.

ეკონომიკაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის როლის ზრდამ შეცვალა დამოკიდებულება ადამიანური კაპიტალისადმი. ყურადღების ცენტრში მოექცა თვისობრივად ახალი სამუშაო ძალის შექმნის პრობლემატიკა. საწარმოო პროცესების ავტომატიზაციამ და რთულად სამართავი მექანიზმების ამოქმედებამ, კონკურენციის გაზრდამ, მოითხოვა ადამიანური კაპიტალის სხვა ხარისხი, მისი განათლების დონის ზრდა, შემოქმედებითი პოტენციალისა და ყოველმხრივი განვითარების აუცილებლობა. შესაბამისად რადიკალურად შეიცვალა ადამიანური კაპიტალისა და მისი განათლებისადმი დამოკიდებულება და შეხედულება. ამ მიმართულებით კვლევებიც გააქტიურდა და ადამიანური კაპიტალი თანამედროვე ეკონომიკის - ცოდნის ეკონომიკის განვითარების კომპლექსურ ფაქტორად იქცა.

ადამიანური კაპიტალის თანამედროვე კონცეფცია მსოფლიო ეკონომიკური და სოციალურ-ფილოსოფიური აზრის განვითარების კანონზომიერი შედეგია. იგი ერთიან თეორიად ჩამოყალიბდა „ჩიკაგოს სკოლის“ წარმომადგენელთა ფუნდამენტურ შრომებში, რასაც ხელი შეუწყო გან-

ვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურმა ზრდამ. ამ თეორიის საფუძველების შექმნაში მნიშვნელოვანი წვლილის გამო ამერიკელ ეკონომისტებს თეოდორ შულცს (1979 წელს) და გარი ბეკერს (1992 წელს) ნობელის პრემია მიენიჭათ. მათ ჩამოაყალიბეს ადამიანური კაპიტალის ვიწრო განმარტება, რომელიც თანდათან დაიხვეწა და გაფართოვდა.

ამჟამად, ადამიანური კაპიტალის თეორიისა და პრაქტიკის საფუძველზე ყალიბდება და იხვეწება შეერთებული შტატებისა და ევროპის წამყვანი ქვეყნების წარმატებული განვითარების პარადიგმა. სწორედ ამ თეორიაზე დაყრდნობით ევროპის განვითარებულმა ქვეყნებმა დროის მოკლე მონაკვეთში მოახდინეს უპირატესად რესურსებზე დაფუძნებული ეკონომიკიდან ინოვაციურ ეკონომიკაზე გადასვლა, ამის ნათელი მაგალითია შვეიცარია, შვედეთი, ფინეთი, სინგაპური, ნიდერლანდები, გერმანია, ნორვეგია, დიდი ბრიტანეთი, დანია და კანადა. სწორედ ეს იყო პასუხი ადამიანური კაპიტალის თეორიასა და პრაქტიკაზე და მის გამოწვევებზე, ინოვაციური ეკონომიკის ცოდნის ეკონომიკის გამოწვევებზე. სწორედ ეს ქვეყნები არიან მსოფლიოში ლიდერთა ათეულში ადამიანური კაპიტალის მაჩვენებლის მიხედვით.

მეცნიერების განვითარებამ, ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირებამ, კიდევ უფრო წინ წამოსწია ადამიანური კაპიტალის კომპონენტები - ცოდნა, განათლება, ჯანდაცვა, ცხოვრების ხარისხი და წამყვანი სპეციალისტების როლი, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისა და მისი მდგრადი განვითარების საფუძველი. გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე ადამიანური კაპიტალის ნაკადების თავისუფალმა გადაადგილებამ კიდევ უფრო დააჩქარა მაღალი ტექნოლოგიების განვითარება და ათვისება, ხელი შეუწყო ადამიანური კაპიტალის ცოდნისა და გამოცდი-

ლების ზრდას და ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას. ამჟამად, მაღალი ხარისხის ადამიანური კაპიტალის მქონე ქვეყნებს ჰყავთ მსოფლიო დონის კონკურენტუნარიანი პროფესიონალები ეკონომიკური საქმიანობის ყველა სფეროში.

ეროვნულ დონეზე ადამიანური კაპიტალის კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელია ეროვნული ეკონომიკური სისტემის, განათლების, ჯანდაცვის, კულტურისა და ფიზიკური განვითარების მდგომარეობა, დემოგრაფიული სიტუაცია და სხვა. ხარისხიანი ადამიანური კაპიტალის ფორმირება შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ერთდროულად კომპლექსურად ვითარდება ადამიანური კაპიტალის ყველა ფაქტორი.

კონკურენტუნარიანი ადამიანური კაპიტალი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყნის ინოვაციურ განვითარებაზე, იგი უზრუნველყოფს დინამიკურ ეკონომიკურ ზრდას, მოსახლეობის ცხოვრების მაღალ დონესა და ხარისხს. ადამიანური კაპიტალის კონკურენტუნარიანობაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს განათლების ფაქტორები. ადამიანის ცოდნა და უნარები გავლენას ახდენს სახელმწიფო ინსტიტუტების და კომპანიების განვითარებაზე, რაც საბოლოო ჯამში ასახვას პოულობს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონეში.

განათლებული, კონკურენტუნარიანი ადამიანური კაპიტალის ჩამოყალიბება საგანმანათლებლო სისტემაში ხდება. საგანმანათლებლო პროცესის მაღალი ხარისხი კი ადამიანური კაპიტალის ტრანსფორმაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ძირითადი ფაქტორია. პრობლემა, რომელიც ხელს უშლის ჩვენი ქვეყნის ინოვაციურ-ეკონომიკურ განვითარებას არის კვალიფიციური კადრების მზარდი დეფიციტი. ამ პრობლემის გადაწყვეტაში მნიშვნელოვანი როლი უმაღლეს სასწავლებლებს უჭირავს,

რომლებმაც უნდა უზრუნველყონ თანამედროვე მოთხოვნის შესაბამისი მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომზადება. შესაბამისად, უმაღლესი სასწავლებლების პროგრამები და მათი მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობა უნდა პასუხობდეს თანამედროვე ცოდნაზე დამყარებულ ეკონომიკის მოთხოვნებს.

გარკვეული დამახასიათებელი ტენდენციებით მიმდინარეობს აღნიშნული პროცესი საქართველოში.

დავიწყოთ იქიდან, რომ ადამიანური კაპიტალის ფორმირების ძირითად წყაროს ნებისმიერ ქვეყანაში წარმოადგენს მოსახლეობა. ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით 2010-2022 წლებში საქართველოს მოსახლეობა 1,7 %-ით (63.4 ათ. კაცით), ხოლო შობადობის დონე 23.4%-ით არის შემცირებული. შესაბამისად, შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი 14.6 - დან 11.4 პრომილემდე, ხოლო შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი 2.0-დან - 1.8 მდე შემცირებული, რაც მოსახლეობის მარტივ აღწარმოებასაც ვერ უზრუნველყოფს. ქვეყანაში შობადობის შემცირების ფონზე 65 წელს ზევით მოსახლეობის ხვედრითი წილი 14.2 %-დან 15.6 %-მდე გაზრდილი, რაც კიდევ უფრო აჩქარებს მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერების პროცესს და ზრდის შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის დატვირთვის კოეფიციენტს. შობადობის შემცირებას ხელს უწყობს არა მარტო ეკონომიკური სიდუხჭირე და მასიური უმუშევრობა, არამედ ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების მიზნით სხვა ქვეყანაში ემიგრაცია. ამჟამად უცხოეთში იმყოფება ჩვენი ქვეყნის კვალიფიციური, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დიდი ნაწილი. დაბალი შრომის ანაზღაურების გამო საქართველოს მოქალაქეები არჩევანს აკეთებენ უცხო ქვეყანაში იმუშაონ შედარებით დაბალ თანამდებობაზე. რაც

შეეხება სასწავლებლად ან კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით ქვეყნიდან წასულ ახალგაზრდებს, მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი სამშობლოში საერთოდ აღარ ბრუნდებიან. ეს კიდევ უფრო ამძიმებს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას და შესაბამისად, ხელს უშლის ეროვნული მაღალკვალიფიციური ადამიანური კაპიტალის ფორმირებას.

უნდა ითქვას, რომ საქართველოში დღეს ადამიანური კაპიტალის ფორმირებას ემსახურება უმაღლესი და პროფესიული განვითარების ინსტიტუტების მრავალფეროვანი ერთობლიობა. თავდაპირველად, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში, ქვეყანაში მრავალი კერძო, ფასიანი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულება ჩამოყალიბდა, თუმცა დროთა განმავლობაში ეს პროცესები დარეგულირდა კანონმდებლობით. 2022/2023 სასწავლო წლის დასაწყისისათვის ქვეყანაში ფუნქციონირებდა 19 სახელმწიფო და 43 კერძო უმაღლესი დაწესებულება, 2009/2010 სასწავლო წელთან შედარებით მათი რიცხვი 2,5-ჯერ შემცირდა, სტუდენტთა რიცხოვნობა კი პირიქით 1,6-ჯერ გაიზარდა. სამწუხაროა ის ფაქტი, რომ სტუდენტების უმრავლესობას სტატუსი აქვს შეჩერებული არა აკადემიური, არამედ ფინანსური დავალიანების გამო და მათი მხოლოდ 15,9% ახერხებს სწავლის დროულად დამთავრებას. ეკონომიკური სიდუხჭირის გამო ახალგაზრდების დიდი ნაწილი არა მარტო სასწავლებელს, არამედ ქვეყანას ტოვებს და ერთვებიან მიგრაციულ პროცესებში. ამ პრობლემის მასშტაბურობის გამო საქართველოს პრემიერის გადაწყვეტილებით (2023 წელი, სექტემბერი) 300 000 სტუდენტს ფინანსური დავალიანების მოხსნით საშუალება მიეცათ აღედგინათ სტატუსი.

დამოუკიდებლობის მოპოვებისა და ახალ ეკონომიკურ სისტემაზე გადასვლის

დღიდან ჩვენი ქვეყნის უმაღლესი განათლების სისტემა უწყვეტი რეფორმების პროცესშია. მაგრამ გატარებული რეფორმების მიუხედავად ჯერ კიდევ მნიშვნელოვანი ცვლილებებია საჭირო, რათა მიუახლოვდეთ საერთაშორისოდ აღიარებულ შეფასების სისტემას და საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების მიერ გაცემული დიპლომები რეიტინგული გახდეს.

ამჟამად ჩვენი ქვეყნისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია, ახალგაზრდებმა მიიღონ ისეთი განათლება, რომელიც საერთაშორისო სტანდარტებს შეესაბამება. მოწინავე ქვეყნების გამოცდილების შესწავლის მიზნით, გაცვლითი პროგრამების მეშვეობით, ხორციელდება უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტუდენტების მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში გაგზავნა, რომელიც ახალგაზრდებისათვის დიდი გამოცდილების მომტანია. სტუდენტები ეცნობიან მათი სწავლების სისტემას, პრაქტიკული მეცადინეობების თავისებურებებს, რაც კიდევ უფრო ეხმარებათ თეორიული ცოდნის რეალიზაცია მოახდინონ პრაქტიკაში. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ასეთი პროგრამებით საქართველოდან გაგზავნილ სტუდენტთა რიცხვი ძალიან მცირეა, 2022-2023 სასწავლო წელს სულ გაგზავნილ იქნა 723 სტუდენტი. როგორი პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, გაცილებით მაღალი და დინამიურია განათლების მიღების მიზნით ქვეყანაში შემოსულთა რიცხვი. 2022/2023 სასწავლო წელს უცხოეთიდან სულ შემოსულია 25 069 სტუდენტი.

უცხოეთიდან ჩამოსული სტუდენტების უმრავლესობა აზიის განვითარებადი ქვეყნებიდანაა (ინდოეთი, აზერბაიჯანი, ერაყი) სადაც აღიარებულია საქართველოში გაცემული უმაღლესი განათლების დიპლომი. ეს, ერთის მხრივ, იმის მაჩვენებელია, რომ ჩვენი ქვეყნის განათლების

სისტემა საკმაოდ მაღალ დონეზეა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ასეთ დაინტერესებას და საქართველოში განათლების მიღების მსურველთა ზრდას ადგილი არ ექნებოდა, მაგრამ, ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ჩვენს ქვეყანაში გაცილებით დაბალია სწავლის საფასური, რაც კიდევ უფრო ზრდის სხვა ქვეყნებიდან სწავლის მსურველთა რიცხოვნობას. ამ უკანასკნელი ფაქტორის გავლენა რომ შემცირდეს საჭიროა განათლების სისტემაში კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი რეფორმების გატარება, საქართველო კიდევ უფრო მეტად უნდა ჩაერთოს განათლების დონის ამაღლების მიზნით სხვადასხვა საერთაშორისო პროექტებში, სტუდენტების გაცვლით პროგრამებში, კიდევ უფრო უნდა გაძლიერდეს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტატუსი, რომ არა მხოლოდ განვითარებადი ქვეყნების ახალგაზრდებისათვის გახდეს საქართველოში განათლების მიღება სასურველი, არამედ განვითარებული ქვეყნების მოქალაქეებისთვისაც.

მართალია უმაღლესი განათლება პრიორიტეტულია, მაგრამ ჩვენი ქვეყნისთვის უპირველესია პროფესიული განათლება, რადგან იგი უშუალოდ კავშირშია მოსახლეობის მასობრივ დასაქმებასთან, ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასთან, სიღარიბის დაძლევისა და უმუშევრობის შემცირებასთან. უმუშევრობის მაღალი დონე და მოსახლეობის ეფექტიანი დასაქმება ჩვენი ქვეყნისათვის უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა. იმისათვის, რომ დასაქმების მსურველს გააჩნდეს ბაზარზე მოთხოვნადი ცოდნა და უნარები, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს პროფესიულ განათლებას. იგი შესაძლებლობას აძლევს არა მარტო ახალგაზრდებს, არამედ მაღალი ასაკის ადამიანებს აითვისოს სასურველი, შრომის ბაზარზე მოთხოვნადი პროფესია, სწრაფად დასაქმდეს და თავისი წვლილი შეიტანოს როგორც ოჯახის მატე-

რიალური უზრუნველყოფის, ისე ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში.

ადამიანური რესურსების განვითარება და ქვეყანაში არსებული პოტენციალის მაქსიმალურად ეფექტიანი გამოყენება ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. სიღარიბის დასაძლევად სოციალურ დახმარებებზე ბევრად უფრო ეფექტიანია ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობა და სამუშაო ძალის სრულფასოვანი ჩართულობა ინკლუზიურ ზრდაში.

მიგვაჩნია, რომ ადამიანური კაპიტალის ფორმირებისა და სრულყოფის თვალსაზრისით, მთელი რიგი საკითხებია გადასაწყვეტი და ახლებურად „დასანახი“. თანამედროვე მოთხოვნებისათვის ფეხის აწყოება და შესაბამისად, ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების უზრუნველსაყოფად, მეტი ქმედითი და რეალური ღონისძიებების გატარება საჭირო.

ახლებურ მიდგომას მოითხოვს ახალგაზრდებში პროფესიის არჩევისადმი დამოკიდებულება. უმაღლესი განათლების მიღება ჩვენს ქვეყანაში სამწუხაროდ, ისევ მშობლების პრიორიტეტია. აქცენტის გაკეთება არ ხდება ისეთ პროფესიაზე, რომელიც თავისი დამახასიათებელი უნარ-ჩვევებით რეალური დასაქმების საშუალებას მიცემს ადამიანს და, რომელიც გაცილებით დროის მოკლე მონაკვეთში, თანაც ნაკლები ფინანსური დაიხარჯებით იქნება ათვისებული. პრიორიტეტად უნდა იქცეს არა უმაღლესი განათლების დიპლომი, არამედ პროფესია, როგორც დასაქმების რეალური შესაძლებლობა.

კოვიდ პანდემიამ კიდევ უფრო ნათლად დაგვანახა ჩვენს ქვეყანაში კვალიფიციური კადრების უკმარისობა და მოთხოვნადი პროფესიებისადმი „მოკრძალებული“ დამოკიდებულება. ფაქტია, რომ საქართველოს შრომის ბაზარი სწრაფ და ადეკვატურ რეაგირებას ვერ აკეთებს მოთხოვნადი

პროფესიებისა და სპეციალობების მიმართ. ჯერ კიდევ „გადატვირთვა“ ვერ მოხდა სწავლების თანამედროვე უნარებისა და ჩვევების მქონე კვალიფიციური სამუშაო ძალის მოსამზადებლად; ჯერ კიდევ იზოლირებულად, ცალ-ცალკე მუშაობს უმაღლესი საგანმანათლებლო, პროფესიული სასწავლებლები და მათი რეალური დამსაქმებლები. სამწუხაროდ, ხშირად აცდენილია ორივე მხარის მიზნები და ამოცანები. (ვირსალაძე, ყიფიანი, 2022)

მიუხედავად იმისა, რომ წლებია დასაქმების საკითხი და საკმარისი სამუშაო ადგილები პირველ პრობლემად რჩება, მთელ რიგ პროფესიათა საკმაოდ დიდი დეფიციტია აქტიურ ეკონომიკურ სექტორებში (მშენებლობები, კომპიუტერული ტექნოლოგიების მართვა, საზოგადოების, სასტუმროების, მარკეტინგული და სავაჭრო ობიექტების ქსელების, საყოფაცხოვრებო ტექნიკისა და მომსახურების რემონტებისა და სხვა ...). აქვე გვინდა შევხვით ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს, რომელიც უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამებზე ახალგაზრდების ჩარიცხვას ეხება. ბოლო წლებია ამ თემაზე ხშირად ისმის შენიშვნები და კრიტიკული მოსაზრებანი, მაგრამ სამწუხაროდ „ქარავანი მიდის“... ეროვნული გამოცდების შემოღებით თავდაპირველად ძალიან ბევრი პრობლემა იქნა მოხსნილი და აღმოფხვრილი, მაგრამ უკვე კარგა ხანია დადგა დრო, ყურადღება მიექცეს მისაღები გამოცდებით უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამებზე ჩასარიცხი ქულების მინიმალურ ზღვარს. ბარიერის გადალახვით ჩარიცხული აბიტურიენტები ორიენტირებული არიან არა სწავლის ხარისხზე, არამედ დიპლომის მიღებაზე. შესაბამისად, დაბალია მათი აკადემიური მოსწრება, სწავლაზე გაწეული დანახარჯებიც ფუჭია და ვერ იძლევა სათანადო შედეგს. დაბალი შეფასების მქონე დიპლომირებული ახალგაზრდები ვერ ერგებიან

საკუთარი პროფესიის სფეროს, ვერ პოულობენ იქ თავის ადგილს და საქმდებიან დაბალი კვალიფიკაციის სამუშაოზე, რომელსაც საერთოდ არ ჭირდება უმაღლესი საბაკალავრო პროგრამის დამთავრება. ეს საკითხი ძალზე მტკივნეულად აღიქმება, მაგრამ აუცილებელია მასზე დაფიქრება და მისი დროული მოგვარება. იგი უნდა გადაწყდეს არა აბიტურიენტთა მშობლების სასარგებლოდ და დასამშვიდებლად, არამედ ქვეყნის მოთხოვნების გათვალისწინებით. დიპლომირებულ სამუშაო ძალასთან დაკავშირებით საინტერესოდ მიგვაჩნია კიდევ ერთი საკითხის შესახებ აქცენტის გაკეთება, რომელიც სწორედ ადამიანური კაპიტალის ხარისხობრივი მაჩვენებლის გამოყენებას ეხება. ცნობილია, რომ რაც მეტი თანხები იხარჯება უმაღლესი საგანმანათლებლის მიღებაზე, ეროვნულ ეკონომიკაში ასეთი კატეგორიის სამუშაო ძალა მით უკეთეს შედეგს იძლევა. უდაოა ის ფაქტი, რომ მაღალი კვალიფიკაციის მქონე სპეციალისტი სიმდიდრეა, როგორც მისი დამსაქმებლისთვის, ასევე ზოგადად ქვეყნისათვის, რადგან ის შრომის საუკეთესო შედეგს „დებს“. მაგრამ, ჩვენი ქვეყნის რეალობაში უფრო ხშირად ასეთი სპეციალისტები დაბალი ანაზღაურების გამო მიდიან ქვეყნიდან, ანუ ხდება „ინტელექტის გადინება“, რომელიც სამწუხაროდ მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაიწყო საქართველოში. ასე, რომ მაღალი ხარისხის ადამიანური კაპიტალის შენარჩუნებას და ადგილზე დამაგრებას არანაკლები ზრუნვა ჭირდება სათანადო განათლების მიღების შემდეგაც (ვირსალაძე, 2022).

ადამიანური კაპიტალის მაქსიმალურად გამოყენების თვალსაზრისით ბოლო წლებია, განსაკუთრებით წინ წამოიწია ინკლუზიურმა სწავლებამ. მას ორმაგი დატვირთვა აქვს. შეიძლება ითქვას, რომ მორალური მხარე გაცილებით მეტია ასეთი კატეგორიის ადამიანებისთვის, მაგრამ სუფ-

თა ეკონომიკური თვალსაზრისით და ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, მას არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭება. რაც შეიძლება მეტ ადამიანს უნდა მიეცეს საშუალება აქტიურ ეკონომიკურ საქმიანობაში ჩასართავად. მხოლოდ სოციალური დახმარების მექანიზმები არ უნდა იყოს მათკენ მიმართული. პირიქით, სახელმწიფო უნდა ეცადოს მათი შესაძლებლობების მიხედვით გახადოს ისინი აქტიური. მნიშვნელოვანია, რომ ეკონომიკური ზრდის მიერ მოტანილი სიკეთით ისარგებლოს მოსახლეობის მნიშვნელოვანმა ნაწილმა. ე.ი. მოხდეს ეკონომიკის ინკლუზიური საყოველთაო ზრდა. მისასალმებელია, რომ ამ მიმართულებით ბოლო წლებში წარმატებით მიმდინარეობს რამდენიმე სამთავრობო სოციალური პროგრამები და პროექტები, მოქმედებს საგრანტო მექანიზმებიც. მაგრამ აუცილებელია მათი მასშტაბების გაზრდა და გაფართოება.

და ბოლოს, კიდევ ერთი მნიშვნელოვან საკითხს გვინდა შევხებით, რომელიც ადამიანური კაპიტალის „ხვალინდელ“ დღეს ეხება. ბოლო პერიოდში დემოგრაფიები და ხალხთმოსახლეობის მკვლევარები „დემოგრაფიულ დაბერებასთან“ ერთად უკვე აქტიურად ხმარობენ ტერმინს „ვერცხლისფერი ეკონომიკა“. საუბარია ადამიანური კაპიტალის იმ კატეგორიაზე, რომელიც 65 წლის ზემოთაა, მაღალი კვალიფიკაცია აქვს, პროფესიონალია, და მისი დატვირთვა აქტიურ ეკონომიკურ საქმიანობაში კვლავაც გაბედულად შეიძლება. აღნიშნულის შესახებ საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდიან ავთანდილ და ვლადიმერ სულაბერიძეები: „სამუშაო ასაკის მოსახლეობის მოსალოდნელი შემცირების შედეგად წარმოქმნილ დემოგრაფიული დეფიციტის პირობებში კიდევ უფრო გაიზრდება ხანდაზმულთა დემოგრაფიული დატვირთვა, ... შესაბამისად გაიზრდება დემოგრაფიული დეფიციტის სოციალურ ფასი, რაც

მნიშვნელოვან პრობლემებს წარმოქმნის მოსახლეობის ჯანდაცვისა და სოციალური დაცვის საბიუჯეტო სახსრების მოძიებაში... ხანდაზმული ადამიანები ახლა მნიშვნელოვანი მოთამაშეები არიან ეკონომიკაში და მათი როლი კიდევ უფრო გაიზრდება უახლოეს წლებში, ... განსაკუთრებით დაბალი შობადობის პირობებში. შესაბამისად „ვერცხლის ეკონომიკა“— განისაზღვრება, როგორც ბაზარი, რომელიც ვითარდება არა მხოლოდ დაბერებული მოსახლეობის, არამედ მთელი საზოგადოებისთვის, მნიშვნელოვანი ხდება და წარმოადგენს ახალი ბიზნესის შესაძლებლობებს. ხანდაზმული ადამიანები მნიშვნელოვანი როლს ასრულებენ დაგროვილი ცოდნის გადაცემაში. მათი პროფესიული გამოცდილება ხელს უწყობს ეკონომიკის ზრდას და განვითარებას. „ვერცხლის ეკონომიკა— უნდა განვიხილოთ ორი ძირითადი ასპექტი: ეკონომიკა ხანდაზმული ადამიანებისთვის და ეკონომიკა ხანდაზმულ ადამიანებთან ერთად“. (სულაბერიძე ავთ., სულაბერიძე ვლ., 2023)

დასკვნა

ადამიანური კაპიტალი, რომლის ხარისხობრივი მაჩვენებლების ძირითადი მახასიათებლების ჩამოყალიბებასა და გაუმჯობესებაზე ქვეყანაში არსებული სახელმწიფო თუ კერძო სტრუქტურები და ინსტიტუტები ახდენენ გავლენას, მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის საქმეში. სწორედ ამ სტრუქტურების გამართული, თანამედროვე მოთხოვნებისა და გამოწვევებისადმი თანმიმდევრული პროცესები განაპირობებს მაღალ ხარისხოვანი სამუშაო ძალის, კვალიფიციური და განათლებული კადრების მომზადებას. ამ პროცესისათვის აუცილებელ და დამახასიათებელ თვისებად უნდა იქცეს მკვეთრად გამოხატული განათლების სისტემის ერთიანი მექანიზმი, რომელიც შეძ-

ლებს მოთხოვნა-მიწოდების წონასწორობას შრომის ბაზარზე. როგორ ზემოთ ავლნიშნეთ „ქართული შრომის ბაზარი სწრაფ და ადეკვატურ რეაგირებას ვერ აკეთებს მოთხოვნადი პროფესიებისა და სპეციალობების მიმართ; ჯერ კიდევ „გადატვირთვა“ ვერ მოხდა სწავლების თანამედროვე უნარებისა და ჩვევების მქონე კვალიფიციური სამუშაო ძალის მოსამზადებლად; ჯერ კიდევ იზოლირებულად, ცალკე მუშაობს უმაღლესი საგანმანათლებლო, პროფესიული სასწავლებლები და მათი რეალური დამსაქმებლები. სამწუხაროდ, ხშირად აცდენილია ორივე მხარის მიზნები და ამოცანები“.

სეროიზულ გადახედვას და შესაბამის ცვლილებებს საჭიროებს ერთიანი ეროვნული გამოცდებისათვის უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამებზე ჩასარიცხი მინიმალური ქულების ზღვარის სიდიდე. რადგან ასეთი დაბალი რეიტინგით ჩარიცხული აბიტურიენტები სრულფასოვნად ვერ სწავლობენ უმაღლეს სასწავლებელში. დაბალი კვალიფიკაციის გამო ვერ ერგებიან პროფესიულ სამუშაოს და გაცილებით დაბალი კვალიფიკაციის სამუშაოზე ეწყობიან. დიპლომირებულ სამუშაო ძალასთან დაკავშირებულია მეორე სახის პრობლემაც. დაბალი ანაზღაურების გამო ახალგაზრდების მნიშვნელოვანი ნაწილი მიდის

საზღვარგარეთ და ერთვება „ინტელექტის გადინების“ პროცესში, რომელიც სამწუხაროდ მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაწყებული ძალიან ნაცნობია საქართველოსათვის. ასე, რომ მაღალი ხარისხის ადამიანური კაპიტალის შენარჩუნებას და ადგილზე დამაგრებას არანაკლები ზრუნვა ჭირდება სათანადო განათლების მიღების შემდეგაც“. მეტი ხელშეწყობა და მხარდაჭერა სახელმწიფოდან საჭირო ინკლუზიური სწავლების ფართო მასშტაბიანი პროგრამებისა და პროექტების განხორციელების საშუალებით. რაც შეიძლება მეტი ადამიანი უნდა მოიცვას ამ სფეროში, რათა მარტო სოციალური დახმარება არ უნდა იყოს მათი ცხოვრებისეული პრობლემებისაგან გადარჩენის წყარო.

ასევე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების საქმეში ხანდაზმული ადამიანების (65 წელს +) პროფესიონალიზმის, დაგროვილი ცოდნისა და გამოცდილების აქტიური გამოყენება.

ამდენად, ადამიანური კაპიტალი ქვეყნის ეკონომიკური რესურსის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია და მისი ფორმირება სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და სტრუქტურების გამართულ, გეგმაზომიერ და გონივრულ მიდგომებს მოითხოვს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ვირსალაძე ნ., ყიფიანი მ., დასაქმების ზრდა-ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების უპირობო გარანტი., აწსუ საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია "შრომის ბაზრის ახალი გამოწვევები: COVID-19 პანდემიის კონტექსტი", 2022 წ.
- ვირსალაძე ნ., „ხალხთმოსახლების ეკონომიკა და ეკონომიკური დემოგრაფია“, ლექციების კურსი, გვ: 86-87 , აწსუ, 2022 წ.
- სულაბერიძე ავთ., სულაბერიძე ვლ., „ დემოგრაფიული დაბერება და „ვერცხლისფერი ეკონომიკა“, ივანე ჯავახიშვილი სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი; საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული: „მსოფლიო და ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პრობლემები პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის გათვალისწინებით“, (7-8 ოქტომბერი, 2023, თბილისი) , გვ: 116-118
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, ოფიციალური ინფორმაცია, 2020 წ
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, ოფიციალური ინფორმაცია,

2020 წ.

Modern Trends of Human Capital Formation

Naira Virsaladze

Doctor of Economics, Associated Professor, Akaki Tsereteli State University, Kutaisi University

naira.virsaladze@atsu.edu.ge

Malvina Kipiani

Associated Professor, Kutaisi University

mavlina.kipiani@unik.edu.ge

Abstract

Human capital has undergone significant qualitative changes along with the development of society. Today, high-quality human capital is the most important and sought-after resource for economic growth and development. Knowledge, education, health care, quality of life and the role of leading specialists became the basis of sustainable development of the country. Since gaining independence and transitioning to a new economic system, the higher education system of our country is in the process of continuous reforms. It still needs significant changes to come closer to an internationally recognized grading system. It is most important for the country that young people receive education in accordance with international standards. In order to study the experience of advanced countries, students of higher educational institutions are sent to different countries of the world through exchange programs, which bring great experience to young people. Professional education is also of special importance for the development of human capital. It gives an opportunity to young people and people of any age to acquire a profession that will allow them to be quickly employed, get a job and contribute to the economic development of the country.

The Covid-19 pandemic has brought to the fore an important workforce issue such as the shortage of skilled workers. The Georgian labor market cannot respond quickly and adequately to the professions and specialties in demand. There has not yet been a "reset" of teaching to prepare a skilled workforce with modern skills and habits. Higher education, vocational schools and their real employers still work separately. Unfortunately, the goals and objectives of both parties are often missed.

Increasing the minimum score for admission to higher education programs through entrance exams is a serious consideration. The issue is directly related to the use of qualitative indicators of human capital. A specialist equipped with average knowledge finds it difficult to establish himself or cannot work in the profession. This is a serious problem and requires a timely review. It is known that the more money spent on higher education, the better the results in the national economy. An educated workforce yields better results. Keeping high-quality human capital and anchoring it in place requires no less care even after receiving proper education. Such specialists go abroad because of low pay. This process is called "intelligence drain", which is a very familiar process for Georgia.

In terms of maximizing the use of human capital, in recent years, inclusive education has especially advanced. It has a double load. It can be said that the moral side is much more for this category of people, but from a pure economic point of view and from the interests of the country, it is no less important issue. Together with inclusive education, today a great role is assigned to the use of accumulated knowledge and experience of older people, professionalism. It is this category of people who create the "silver economy". Their role is quite serious and important for the full-fledged economic development of the demographically aging society.

Against the background of the development of modern technologies and the achievements of science, for the economic growth and development of the country, a completely new importance is assigned to the continuous development of human capital every day, both quantitatively and qualitatively. In accordance with the challenges of news, it is necessary to establish and consistently establish new and demand-related trends.

Keywords: Human Capital, Knowledge Economy, Professional and Inclusive Education, Intelligence Outflow, Silver Economy.

JEL: O15

DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.28>

For citation: Virsaladze N., Kipiani M. (2023) Modern Trends of Human Capital Formation. International Scientific Conference "Human Capital, Institutions, Economic Growth". Proceedings. Kutaisi University. pp. 229 - 239. DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.28>

References

Virsaladze N., Kifiani M., Employment growth is an unconditional guarantor of economic development and raising the well-being of the population, International scientific-practical conference of the ISU "New challenges of the labor market: the context of the COVID-19 pandemic", 2022.

Virsaladze N., "Economics and Economic Demography of Population", course of lectures, p. 86-87, TSU, 2022
Sulaberidze Aut., Sulaberidze Vl., "Demographic aging and "silver economy", Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Paata Gugushvili Institute of Economics, Shota Rustaveli National Science Foundation; Collection of materials of the international scientific conference: "Problems of the development of the world and national economy in view of the pandemic and the Russia-Ukraine war", (October 7-8, 2023, Tbilisi), pp. 116-1.

National Statistical Service of Georgia, official information, 2020

Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, official information, 2022.